

передбачена можливість моделювання різних видів СПР господарювання за допомогою системи засобів державного регулювання господарської діяльності, а також встановлення критеріїв розмежування правових режимів здійснення господарської діяльності в Україні.

1.6. Організаційні форми інноваційної діяльності

Економічний розвиток будь-якої держави обумовлюється станом інноваційної діяльності, оскільки саме інновації – головний фактор динаміки господарювання. На сьогодні в Україні на рівні законодавства вибудовується той механізм, який спроможний охопити і опосередкувати інноваційні відносини, які б поєднали наукову, науково-технічну діяльність, а також діяльність по впровадженню інновацій в єдиний процес, спрямований на виникнення ринку інноваційних об'єктів. Тому перед правовою наукою стоїть завдання винайти ті організаційні форми та правові механізми, які будуть єдино вірними для створення ефективного інноваційного клімату в державі. При цьому слід виходити з того, що особливість інноваційного процесу вимагає об'єднання зусиль та засобів багатьох учасників цивільного обороту, що й породжує можливість застосування різноманітних організаційних форм інноваційної діяльності.

Між тим у науковій літературі проблема організаційних форм інноваційної діяльності не знайшла свого висвітлення, хоча окремі з цих форм досліджувались такими вітчизняними науковцями як С. Глібко¹, Н. Внукова², Ю. Жорнокуй³, Є. Новіков⁴,

¹ Глібко С. В. Правове регулювання діяльності наукового парку як суб'єкта національної інноваційної системи. *Право та інновації*. 2017. № 1 (21). С. 15–27.

² Внукова Н. М., Пукала Р. Проблеми вибору спеціальних видів фінансування інноваційного підприємництва. *Право та інновації*. 2018. № 1 (21). С. 7–12.

³ Жорнокуй Ю. М. Організаційно-правові форми юридичних осіб – суб'єктів венчурного інвестування: якими вони мають бути? *Право та інновації*. 2018. № 1 (21). С. 13–18.

⁴ Новіков Є. А. Історія розвитку мереж трансферу технологій в ЄС. *Право та інновації*. 2017. № 1 (17). С. 41–45. URL: <http://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2017/04/Novikov17.pdf> (дата звернення: 11.10.2018).

Л. Шевченко¹, І. Татомир², О. Курченко³ та ін. З огляду на це, вивчення проблем сутнісного розуміння організаційних форм, в яких можуть функціонувати суб'єкти в сфері інноватики, дозволить на теоретичному рівні оновити підходи до структурних елементів і детермінант, що забезпечить їх моделювання.

В інноваційній сфері ключовим є поняття інновація. Проте в науковому обороті поняття «інновація» з'явилося не так давно, причому не усі науковці використовували або використовують його. Так, традиційно робота австрійського економіста Й. А. Шумпетера «Теорія економічного розвитку», яка була написана ще у 1912 р., вважається першою роботою, в якій автор при відповіді на питання, як економічна система продукує ту силу, що безперервно її змінює⁴, прагнув довести, що темпи економічного розвитку пов'язані саме з інноваціями. Ця теорія отримала назву – концепція динамічної рівноваги господарства і ролі Новатора в ній. Й. А. Шумпетер вважав, що саме підприємці як господарюючі суб'єкти є активними функціонерами економічного життя, створюють нові комбінації факторів і ресурсів та сприяють динамічному розвитку економіки. Вчений довів, що виробництво не може існувати без постійних змін в техніці і технології, освоєнні нових ринків, реорганізації ринкових структур. Нововведення є джерелом прибутку, вони створюють новий вид конкуренції, більш дієвий, ніж цінова конкуренція. Проте Й. А. Шумпетер не оперував поняттям інновація, а використовував поняття «нові комбінації фактору виробництва» (нововведення), відносячи до цих факторів: виробництво принципово нових товарів та послуг; застосування нової техніки і технології, що передбачає впровадження

¹ Шевченко Л. С. Університет як суб'єкт інтелектуального підприємництва. *Теорія і практика правознавства*. 2014. Вип. 1 (5). С. 5–12.

² Татомир І. А. Вплив академічного капіталізму на спін-офф активність дочірніх компаній. *Фінанси України*. 2018. Вип. 2. С. 93–108.

³ Курченко О. О. Становлення та розвиток стартапів в Україні: проблеми та шляхи вирішення. *Український соціум*. 2016. № 2 (57). С. 80–87. URL: <https://ukr-socium.org.ua/uk/archive/no-2-57-2016/stanovlennja-ta-rozvitok-startapiv-v-ukraini-problemi-ta-shljahi-virishennja> (дата звернення: 07.01.2019).

⁴ Шумпетер Й. А. Теорія економічного розвитку, дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотків та економічного циклу (пер. з англ. В. Старка). Київ: Видавничий дім Києво-Могилянської академії, 2011. С. 43.

нових методів виробництва і транспортування; завоювання нових ринків збуту продукції; поліпшення ресурсної бази шляхом відкриття нових джерел сировини; формування нової промислової (галузевої) організації – впровадження раціональніших форм організації виробництва й управління, завоювання монопольного становища на ринку. Й. А. Шумпетер виходив з того, що нововведення – це виробнича функція, яка приходить на заміну старої¹, логічно розглядаючи під нововведенням (*інновацією* – І. Б.) також і впровадження найбільш раціональних форм організації виробництва й управління.

В роботах дослідників економічної життєдіяльності суспільства можна нарахувати декілька етапів розвитку теорії інновацій, одним з яких є етап, пов'язаний з технологічним проривом в галузі комп'ютерної техніки та розвитком інформаційних технологій в період формування постіндустріального суспільства і розвитку процесів глобалізації. Деніел Белл, який заснував теорію постіндустріального (інформаційного) суспільства, виходив з того, що постіндустріальне суспільство характеризується переходом від суспільства, що виробляє товари, до інформаційного суспільства або суспільства знань, коли соціально-економічний прогрес залежить від зростання знань (інформації), а в основі інновацій лежать дослідження й розробки, що засновані на теоретичних знаннях, тобто поєднання науки, технології та економіки символізується виразом «дослідження й розвиток». З поєднанням науки, технології та економіки виникли засновані на науці галузі виробництва (комп'ютери, електроніка, оптика, полімери), які справляють дедалі більший вплив на виробничий сектор економіки й забезпечують передовим індустріальним суспільствам провідну роль у виробничих циклах².

Інформаційне суспільство відрізняється від суспільства, в якому традиційно домінує промисловість і сфера послуг тим, що інформація

¹ Теория инноваций Й. Шумпетера и последующие теории. URL: <https://habr.com/post/57528>; Неортодоксальна теорія Й. А. Шумпетера. URL: <https://library.if.ua/book/39/2898.html>; Йозеф Алоиз Шумпетер. URL: http://gallery.economicus.ru/cgi-bin/frame_rightn.pl?type=in&links=./in/schumpeter/brief/schumpeter_b1.txt&name=schumpeter&img=brief.gif (дата звернення: 21.12.2018).

² Деніел Белл. Прихід постіндустріального суспільства. URL: <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/bell.html> (дата звернення: 21.12.2018).

і галузі, пов'язані з її виробництвом (телекомунікаційна, комп'ютерна, телевізійна), розвиваються більш швидкими темпами, стають домінуючими в економічному розвитку. Інформаційні технології, які дозволяють створювати, зберігати, переробляти і забезпечувати найсучасніші способи надання користувачам інформації, стають найважливішим фактором життя суспільства і засобом підвищення ефективності всіх сфер його діяльності. В свою чергу масовий попит на інформацію, зокрема на таку, яка попередньо оброблена і систематизована, породжує відповідні пропозиції з боку осіб, які здійснюють підприємницьку діяльність щодо надання такої інформації, зокрема, і шляхом укладення договорів на надання інформаційних послуг.

Науковці зазначають, що на мікроекономічному рівні економічна цінність інформації визначається прибутком, що буде упущений при її невикористанні, а на макроекономічному рівні цінність інформації залежно від її типу визначається підвищенням стійкості в положенні суб'єктів підприємницької діяльності і ефективністю використання ресурсів суспільства. Причому частина інформації є відносно статичною, така, наприклад, як науково-технічна, котра може накопичуватися у господарюючого суб'єкта, являючи собою інформаційний ресурс останнього – так званий «інтелектуальний капітал». Така інформація дозволяє одержати прямий економічний ефект від впровадження нової техніки, технологій, інформаційних систем у вигляді підвищення прибутку, збільшення продуктивності праці, економії на складських запасах, зменшення енергоємності, трудомісткості. Інша інформація є оперативною, зокрема, це інформація про ринок, про ціни, політичні новини, що впливають на економіку, і вимагає від менеджерів негайного реагування. Оперативна інформація знижує невизначеність, а, отже, і ризики, що дозволяє уникнути збитків або одержати більший, ніж планувалося, прибуток, особливо у фінансовій сфері, де можливість використання інформаційної переваги проявляється особливо помітно.

В Україні розвиток інформаційної сфери пов'язується з переходом до ринкових відносин (80-90 рр. ХХ століття), коли й почалося формування нових її секторів, стала мінятися ситуація у виробництві баз

даних, з'явилася потреба у інформаційних послугах, які у командно-адміністративній системі не були затребувані.

В сучасних умовах основними складовими інформаційної сфери виступають відносини щодо: створення або виробництва інформації; перетворення інформації, зокрема формування інформаційних ресурсів, з яких інформація надається споживачам (збір, обробка, накопичення, зберігання, актуалізація, пошук і розповсюдження інформації тощо); споживання інформації користувачами. Додатковими ж відносинами, тобто такими, що забезпечують існування інформаційної сфери, виступають відносини зі створення і застосування інформаційних систем, інформаційних технологій і засобів їх забезпечення, а також створення та застосування механізмів і засобів забезпечення інформаційної безпеки.

Зростання суспільного значення інформаційної діяльності в цілому, включаючи і надання інформаційних послуг, призвело до необхідності виділення цього стратегічного ресурсу в спеціальний об'єкт цивільних прав, що і сталося з прийняттям нового Цивільного кодексу України (ст. 177) (далі – ЦК). Окрім цього ЦК відніс комерційну таємницю до об'єктів права інтелектуальної власності, легально закріпивши новий спосіб охорони прав володільців інформації, яка становить комерційну таємницю, – збереження її як конфіденційної. Вбачається, що введення на рівні законодавства поняття «комерційна таємниця» є вдалим, оскільки дає змогу вийти за межі інформації, що складає, зокрема, секрети виробництва, а саме «ноу-хау», які відповідно до ст. 1 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій»¹ теж вважаються технічною, організаційною або комерційною інформацією, що отримана завдяки досвіду і випробуванням технології та її складових, яка: не є загальновідомою чи легкодоступною на день укладення договору про трансфер технологій; є істотною, тобто важливою та корисною для виробництва продукції, технологічного процесу та/або надання послуг; є визначеною, тобто описаною достатньо вичерпно, щоб можливо було

¹ Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій: Закон України від 14.09.2006 р. № 143-V *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 45. Ст. 434 (із змінами).

перевірити її відповідність критеріям не загальновідомості та істотності, тобто інформації, яка застосовується безпосередньо в промисловості. Відповідно до ч. 1 ст. 505 ЦК комерційна таємниця – це інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку із чим має комерційну цінність, та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію. Разом із тим, відповідно до ч. 2 цієї статті комерційною таємницею можуть бути відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тих, які відповідно до закону не можуть бути віднесені до комерційної таємниці.

Але сучасний етап розвитку теорії інновацій пов'язується також і з трансформацією світової та національних економік, світовими соціально-економічними кризами та їх наслідками, які зачіпають не тільки економіку, але і політику, науку, культуру, технологію тобто всі суспільні інститути і системи. Прискорюються процеси взаємодії систем різної природи не тільки в рамках однієї держави, а й на рівні міждержавних відносин. Така взаємодія призводить до виникнення багатьох системних проблем, вирішення яких вимагає синтезу знань і на його основі розширення та поглиблення інноваційних процесів. Так, Лауреатами Нобелівської премії з економіки 2018 року стали американські науковці Вільям Нордхаус і Пол Ромер, які розробили довгострокові економічні моделі, за допомогою котрих можна здійснювати прогноз макроекономічних показників залежно від різних чинників кліматичного та наукового середовища. Зокрема, Пол Ромер запропонував перші моделі того як інновації і трансферт технологій забезпечують зростання у найбільш економічно розвинутих країнах, а Вільям Нордхаус розробив перші моделі, які дозволять аналізувати взаємний вплив промислового розвитку та змін клімату¹.

¹ Загадка глобального росту: за что профессора из США получили нобелевскую премию. URL: <https://russian.rt.com/business/article/562200-nobelevskaya-premiya-ekonomika-2018> (дата звернення: 04.01.2019).

Короткий аналіз теорій інновацій і їх вплив на розвиток економіки, а у зв'язку із цим і вдосконалення правового механізму врегулювання інноваційної діяльності, дає змогу дійти висновку, що запорукою економічного зростання країни в сучасних умовах є симбіоз наукових досліджень, технологій і їх впровадження в тій чи іншій сфері діяльності. При цьому, якщо Й. А. Шумпетер під нововведенням (*інновацією* – І. Б.) розглядав також і впровадження найбільш раціональних форм організації виробництва й управління, то Д. Белл, фактично погоджуючись із цим, уточнював, що в умовах інформаційного суспільства теоретичне знання стає стратегічним ресурсом суспільства, його осьовим принципом. Причому саме університети, дослідницькі організації та інтелектуальні інституції, де теоретичне знання кодифікується й збагачується, стають осьовими структурами такого суспільства¹.

В сучасних умовах для стабільного й максимально ефективного функціонування господарюючих суб'єктів в інноваційній сфері держава в особі відповідних органів має запропонувати певний механізм правового регулювання їх діяльності, завдяки чому створюються умови, за яких досягалися б стабільність, задоволення економічних інтересів цих суб'єктів, підтримувалася б стійкість їх функціонування, а також здатність до самовиживання і розвитку². Тому слід погодитися з О. А. Беяневич, яка вважає, що реалізація в повному обсязі ідеї правової держави як підпорядкованого праву соціального інституту і невід'ємного елементу громадського суспільства передбачає не тільки виконання нею певних соціальних обов'язків перед суспільством, а й легітимізовану можливість впливу на упорядкування (організацію) форм і фактів економічного процесу³.

З позицій загальноекономічних підходів до визначення категорії «інфраструктура» ми поділяємо точку зору тих вчених, які вважають,

¹ Деніел Белл. Прихід постіндустріального суспільства. URL: <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/bell.html> (дата звернення: 21.12.2018).

² Лоханова Н. О. Інтеграційні процеси в обліку в умовах інституціональних перетворень: монографія. Херсон: Грін Д. С., 2012. С. 30.

³ Беяневич О. А. Господарське договірне право України (теоретичні аспекти): монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2006. С. 360.

що інфраструктура в ринковій економіці – це специфічна система (підсистема) взаємопов'язаних інститутів, цільовою функцією яких є створення загальних умов для функціонування суб'єктів у різних сферах економіки¹. Звідси сутність інфраструктурного забезпечення полягає у створенні умов для ефективного функціонування галузей та сегментів економіки, з одного боку, та у сприянні діяльності різних суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність в межах певної суспільно-економічної системи, у тому числі в інноваційній, з другого.

Традиційно інноваційну систему держави розглядають як комплекс інститутів правового, фінансового і соціального характеру, котрий забезпечує інноваційні процеси, а сам інноваційний процес як сукупність науково-технічних, технологічних і організаційних змін, які відбуваються в процесі реалізації інновацій. Інноваційний процес може реалізуватися як за лінійною, так і за ланцюговою моделями. Якщо він відбувається за лінійною моделлю, то слід пройти ряд стадій, кожна з яких має самостійне значення: від зародження ідеї до її трансформації в інноваційний об'єкт. Специфікою ланцюгової моделі інноваційного процесу є те, що він залежить від ефективності зв'язків між учасниками на різних його стадіях. З урахуванням цього можуть різнитися і ті організаційні форми інноваційної діяльності, які призначені її опосередковувати.

Відповідно із чинним законодавством інновації – це новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери (ст. 1 Закону України «Про інноваційну діяльність» (далі – Закон про інноваційну діяльність)²).

Аналіз легального визначення інновації свідчить, що це поняття стало вживаним майже в усіх сферах життя суспільства – соціальної,

¹ Трибушная В. Х. Формирование региональной инновационной инфраструктуры как фактор управления инновациями. *Вестник ИжГТУ*. 2008. № 3 (39). С. 95.

² Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 р. № 40-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 36. Ст. 266 (із змінами).

політичній, економічній, маючи загалом значення чогось нового, кардинальної зміни існуючого, зокрема в техніці, технології, методах організації і управління, та пов'язаних з ними суспільних відносинах. Це цілком логічно, оскільки теорія інновацій пройшла довгий шлях свого розвитку, хоча слід погодитися із тим, що під загальною назвою «інновація» виявляються принципово відмінні за характером, рівнем новизни, тривалості та наслідками нововведення¹.

Відповідно із Законом про інноваційну діяльність суб'єктами інноваційної діяльності можуть бути фізичні та/або юридичні особи – як резиденти, так і нерезиденти, об'єднання цих осіб, які провадять в Україні інноваційну діяльність і (або) залучають майнові та інтелектуальні цінності, вкладають власні чи запозичені кошти в реалізацію в Україні інноваційних проєктів (ст. 5). Звідси й інноваційна інфраструктура України визнається сукупністю підприємств, організацій, установ, їх об'єднань, асоціацій будь-якої форми власності, що надають послуги (фінансові, консалтингові, маркетингові, інформаційно-комунікативні, юридичні, освітні тощо) із забезпечення інноваційної діяльності (ст. 1). Складовою зазначеної інфраструктури можуть бути науково-дослідні та проєктно-конструкторські організації, які працюють за профілем інноваційної структури; навчальні заклади, які працюють за таким же профілем або спеціалізуються на підготовці та підвищенні кваліфікації фахівців з базових спеціальностей інноваційної структури; підприємства, які впроваджують результати науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт та винаходів; інноваційні фонди, комерційні банки, страхові фірми; суб'єкти підприємницької діяльності, що надають юридичні послуги, послуги в галузі науково-технічної експертизи, менеджменту, маркетингу, транспорту, рекламної, видавничої та інформаційної діяльності. Іншими словами в процесі створення і реалізації інноваційної продукції відбувається взаємодія суб'єктів інноваційної діяльності, які здійснюють її в рамках політики держави, яка проводиться нею в інноваційній сфері.

¹ Дмитренко М. Інновація як універсальна цінність суспільства. *Освіта регіону*. 2010. № 1. С. 74–75.

Аналіз практики створення і впровадження технологічних інновацій (далі – технологія) як в Україні, так і в розвинутих країнах світу, дозволяє погодитись з тим, що цей процес постійно модифікується. Якщо у ХХ столітті саме технології, які розроблялись і впроваджувались на одному виробництві (звідси і отримали назву «закритих технологій»), давали можливість таким господарюючим суб'єктам отримувати прибуток, то у ХХІ столітті – епоху «відкритих технологій», одночасна розробка і впровадження інновацій на одному виробництві стають неефективними з погляду на дуже великі витрати, які з цим пов'язані, а також ризиком отримання негативного результату. Тому практика в якості вирішення цієї проблеми пропонує застосування інновацій, які існують за межами конкретного господарюючого суб'єкта; технологічне співробітництво шляхом об'єднання зусиль таких суб'єктів в інноваційному розвитку (технологічні парки, технополіси); їх злиття або поглинання одне одного (компанії «spin-off»¹ та «spin-out»²) тощо.

На рівні законодавства закріплено широкий підхід до запровадження тих організаційних форм, які спроможні забезпечити взаємодію різних суб'єктів, діяльність яких спрямована на створення і реалізацію (впровадження) інновацій (інноваційного продукту, інноваційної продукції). Під організаційною формою інноваційної діяльності розуміється внутрішньо упорядковане об'єднання сил і засобів, за допомогою якого досягається мета інноваційного проекту³, оскільки інноваційний продукт (інноваційна продукція) виробляється в результаті реалізації саме інноваційного проекту. Інноваційний проект представляє собою обґрунтування економічної доцільності, обсягу, строків здійснення капітальних вкладень, у тому числі необ-

¹ Васильев Н. М. Компании спин-офф и их роль в коммерциализации научно-технического трансфера. *Известия Санкт-Петербургского государственного экономического университета*. 2010. № 1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kompanii-spin-off-i-ih-rol-v-kommertsializatsii-nauchno-tehnicheskogo-transfera-1> (дата звернення: 21.12.2018).

² Кокурин Д. И. Инновационная деятельность. Москва: «Экзамен», 2001. С. 231.

³ Городов О. А. Правовая инноватика: правовое регулирование инновационной деятельности. Санкт-Петербург: ООО «Университетский издательский консорциум «Юридическая книга», 2008. С. 85.

хідної проектно-кошторисної документації, розробленої відповідно до чинного законодавства і затвердженими у встановленому порядку стандартами (нормами і правилами), а також описом практичних дій по здійсненню інвестицій. Розробка інноваційного проекту вимагає техніко-економічного обґрунтування інвестицій в інноваційну діяльність (ТЕО). Звідси можна погодитись з тим, що інноваційна цінність – специфічна особливість інноваційних проектів, коли вони розглядаються в якості об'єктів фінансування¹, оскільки передача технологій та інших результатів інтелектуальної діяльності – це особлива форма залучення прямих інвестицій.

Інноваційні проекти характеризуються підвищеною ризикованістю, що обумовлюється різними причинами, зокрема помилками в обґрунтуванні, нестачею засобів для розвитку виробництва, довгими строками інноваційних процесів. З метою зменшення ризику, який бере на себе інвестор, на практиці нерідко запроваджується спільне існування через мережу інноваційних фондів. Практика розвинених країн показує, що фінансування інноваційних проектів через мережу таких фондів є досить ефективним рішенням, перш за все, через гнучкість такої системи, яка дозволяє об'єднувати кошти багатьох інвесторів та зусилля багатьох спеціалістів для вирішення поставлених задач. Кооперація інвесторів, які фінансують інноваційні проекти, не тільки дає можливість накопичити достатні ресурси, але й передбачає розподіл ризику та, відповідно, можливих збитків між ними.

Серед суб'єктів інноваційної діяльності виділяють інноваційні структури, які створюються з метою інтенсифікації розроблення, виробництва та впровадження наукоємної конкурентоспроможної продукції із спрямуванням взаємоузгоджених дій наукових організацій, закладів освіти, промислових підприємств та інших суб'єктів на задоволення потреб внутрішнього ринку і нарощування експортного потенціалу країни.

Інноваційна структура (підприємство, організація) здійснює інноваційну діяльність, розробляє, впроваджує і реалізує затребувану

¹ Фархутдинов И. З., Трапезников В. А. Инвестиционное право: учеб.-практ. пособие. Москва: Волтерс Клувер, 2006. С. 137.

на ринку конкурентоспроможну продукцію (товари, роботи, послуги), володіє наступним колом ознак інноваційності: наявність продажу інноваційної продукції; наявність витрат на інновації, в тому числі витрат на дослідження і розробки; використання об'єктів інтелектуальної власності для посилення конкурентних переваг продукції, що випускається.

Будь-яка інноваційна структура може володіти тими чи іншими ознаками інноваційності, але кожна з ознак відображає один або сукупність інноваційних процесів, що протікають в цій структурі. Причому сполука цих ознак і процесів може бути будь-якою, що залежить від безлічі зовнішніх і внутрішніх умов та їх змін. Це лише підкреслює головну мету інноваційної діяльності – ефективне використання ресурсів, підвищення прибутку, зростання обсягів виробництва і продажів затребуваної на ринку продукції. Найбільш поширеним різновидом інноваційної структури є інноваційне підприємство, яке може функціонувати як: інноваційний центр, бізнес-інкубатор, технополіс, технопарк тощо.

Відповідно до Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків»¹ технопарк – це юридична особа або група юридичних осіб, що діють відповідно до договору про спільну діяльність без створення юридичної особи та без об'єднання вкладів з метою створення організаційних засад виконання проектів технологічних парків з виробничого впровадження наукоємних розробок, високих технологій та забезпечення промислового випуску конкурентоспроможної на світовому ринку продукції (ст. 1).

І хоча в економічній літературі перелік суб'єктів інноваційної діяльності значно ширший, і поряд з безпосередніми творцями інновацій, інноваційними фондами, університетами дослідницького типу тощо, до кола учасників відносяться також так звані бізнес-янгели, менеджери, інжинірингові, венчурні фірми тощо, це пояснюється тим, що для економістів правовий статус осіб, організаційно-правова форма колективних утворень, які продукують створення та впровадження

¹ Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків: Закон України від 16.07.1999 р. № 991-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 40. Ст. 363 (із змінами).

інновацій, не має визначального значення. Але подібний підхід для правового регулювання інноваційних процесів не є прийнятним. Юридичні параметри статусу учасників цивільних відносин уже уніфіковані нормами ЦК, тому слід погодитися із тим, що якими б найменуваннями не позначалися учасники інноваційного процесу, їх значимість для цілей правового регулювання повинна бути пов'язана із цивільною правосуб'єктністю¹. Аналіз положень інноваційного законодавства дає можливість підтвердити цю точку зору. Зокрема, у відповідності з Положенням про порядок створення і функціонування технопарків та інноваційних структур інших типів² інноваційна структура – це юридична особа будь-якої організаційно-правової форми, що створена відповідно до законодавства (вид А), або група юридичних осіб, яка діє на основі договору про спільну діяльність без створення юридичної особи та без об'єднання вкладів її учасників (вид Б), з визначеними галуззю діяльності та типом функціонування, орієнтованим на створення та впровадження наукоємної конкурентоспроможної продукції (абз. 1 п. 2). Інноваційні структури виду А створюються в порядку, встановленому законодавством для відповідних організаційних форм суб'єктів підприємництва (підприємство, об'єднання підприємств, господарські товариства тощо). Інноваційні структури виду Б створюються шляхом укладення учасниками інноваційної структури договору про спільну діяльність, який повинен містити відомості про склад учасників, їх права та обов'язки, пріоритетні напрями діяльності, органи управління і керівний орган, їх повноваження та порядок прийняття ними рішень, порядок фінансування діяльності органів управління і керівного органу, порядок прийняття нових учасників та виключення з числа учасників інноваційної структури, порядок ліквідації інноваційної структури (припинення дії договору).

Такий підхід зберігається до характеристики інноваційної структури і в процесі оновлення інноваційного законодавства. Відповідно

¹ Городов О. А. Там само. С. 87.

² Положення про порядок створення і функціонування технопарків та інноваційних структур інших типів: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 22 травня 1996 р. № 549. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/549-96-%D0%BF/card2#Card>. (дата звернення: 07.01.2019).

із Законом України «Про наукові парки»¹ науковий парк – це юридична особа, що створюється з ініціативи вищого навчального закладу та/або наукової установи шляхом об'єднання внесків засновників для організації, координації, контролю процесу розроблення і виконання проектів наукового парку, а його партнерами є суб'єкти господарювання, що уклали з ним договір партнерства (ст. 1). Разом із тим це не виключає можливості розробки різноманітних інноваційно-інвестиційних механізмів, які зможуть забезпечувати фінансування інвестиційних процесів, зокрема, шляхом венчурного фінансування, яке може базуватися на об'єднанні капіталів в партнерства або інші форми кооперації.

Набуття статусу інноваційної структури засвідчується свідоцтвом про її реєстрацію та дає право на отримання нею податкових, валютно-фінансових та інших, передбачених законодавством пільг і переваг, відбувається з дотриманням встановленої процедури, першим етапом якої є розробка і затвердження уповноваженим на це органом (Комісією з організації діяльності технологічних парків та інноваційних структур інших типів (далі – Комісія)² проекту діяльності інноваційної структури, який повинен містити: визначення концепції та цілей функціонування інноваційної структури; визначення основного інноваційного продукту (товару, виду послуг); техніко-економічне обґрунтування; інформацію про учасників інноваційної структури; інформацію про її органи управління та положення про орган управління науково-технічною діяльністю інноваційної структури, погоджене з Міністерством освіти і науки України (далі – МОН); бізнес-план, який передбачає комплекс підготовчих робіт з розгортання інноваційної структури (проведення необхідної інформаційно-рекламної роботи, залучення коштів заінтересованих українських та іноземних інвесторів, виділення відповідної земельної ділянки тощо), робоче освоєння території, будівництво і оснащення конкретних

¹ Про наукові парки: Закон України від 25.06.2009 р. № 1563-VI. Відомості Верховної Ради України. 2009. № 51. Ст. 757 (із змінами).

² Положення про Комісію з організації діяльності технологічних парків та інноваційних структур інших типів: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 06 серпня 2003 р. № 1219. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1219-2003-%D0%BF> (дата звернення: 21.01.2018).

об'єктів, формування творчих колективів, опрацювання організаційно-економічного механізму функціонування інноваційної структури, створення бізнес-центру, технологічних інкубаторів, інноваційних фондів, навчальних закладів, консалтингових і страхових фірм тощо, міжнародне співробітництво, виробничу та комерційну діяльність.

Проект діяльності інноваційної структури разом з її статутом або договором про спільну діяльність подаються до Комісії, яка: організує проведення їх експертизи і визначає відповідність критеріям діяльності для набуття відповідного статусу; готує експертний висновок та пропозиції щодо надання інноваційній структурі відповідного статусу, на підставі якого МОН здійснює реєстрацію інноваційної структури та її основного інноваційного продукту шляхом включення структури до Державного реєстру інноваційних структур та видачі відповідного свідоцтва встановленого зразка.

На сьогодні пошук нових організаційних форм і правових механізмів здійснення інноваційної діяльності триває. Це пов'язано з тим, що розробка і впровадження інновацій на одному виробництві не завжди ефективні з погляду на великі витрати, що з цим пов'язані, а також ризик отримання негативного результату. Тому на практиці, запозичивши досвід організації інноваційних процесів інших країн світу, в якості вирішення цієї проблеми пропонується застосування інновацій, які вже створені за межами конкретного господарюючого суб'єкта шляхом укладення між зацікавленими суб'єктами інноваційних договорів, зокрема договорів трансферу технологій; технологічне співробітництво шляхом об'єднання зусиль суб'єктів в інноваційному розвитку (технологічні парки, технополіси); створення нових компаній інноваційного спрямування. Так, в Україні спостерігається процес академічного відокремлення університетських структур та утворення на їх основі спін-компаній («spin-off» та «spin-out»)¹.

Серед малих організаційних форм інноваційної діяльності в останнє десятиріччя в Україні набувають розповсюдження стартап компанії.

¹ Шевченко Л. С. Університети як суб'єкти інтелектуального підприємництва. *Теорія і практика правознавства*. 2014. Вип. 1 (5). С. 5–12; Татомир І. А. Вплив академічного капіталізму на спін-офф активність дочірніх компаній. *Фінанси України*. 2018. Вип. 2. С. 93–108.

Термін «стартап» (англ. start-up – стартувати, запускати) застосовувався спочатку виключно до новаторських (інноваційних) компаній у сфері інформаційних технологій, які, як доводить аналіз їх діяльності, здійснюють технологічну та дослідницьку діяльність, промислове проектування для створення та (або) запровадження інновацій відносно продуктів, товарів та процесів¹. Згодом цей термін отримав широкого розповсюдження і застосовується не тільки щодо інноваційних компаній у сфері інформаційних технологій, а й щодо аналогічних структур в інших сферах діяльності (науки, соціальних досліджень, культури, підприємництва, економіки). Умови виникнення таких компаній – діяльність на базі інноваційних ідей (інновацій), нових, ще масово не впроваджених інноваційних технологій; мобільність, і, як правило, обмеженість ресурсів². Причому це характерно як для оформленої структури, так і компанії, що знаходяться у процесі створення, а саме в процесі очікування на результат своєї діяльності.

І хоча діяльність стартап компаній на рівні інноваційного законодавства в Україні не врегульована, однак, враховуючи те, що такі структури – вже реальність, слід виходити з того, що учасниками інноваційної діяльності можуть бути суб'єкти права, а такі універсальні правові форми і моделі, як юридична особа, цивільно-правовий договір, представництво дозволяють цим структурам брати участь в інноваційних відносинах.

Стартап компанія – специфічний учасник інноваційних відносин. По-перше, це пов'язано, з особливостями її становлення. Так, з урахуванням світового досвіду вона може функціонувати як юридична особа, наприклад, у вигляді вітчизняного інноваційного підприємства,

¹ Start-up проекти – інструмент реалізації інновацій. *Економічні проблеми сталого розвитку*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті проф. Балацького О. Ф. (м. Суми, 24–26 квітня 2013 р.): у 4 т. / за заг. ред. О. В. Прокопенко. Суми: Сумський державний університет, 2013. Т. 1. С. 103–105; Денис Довгопольй: Как мы строили отрасль стартапов в Украине. URL: <http://ain.ua/2013/05/29/125075>.

² Курченко О. О. Вк. робота; *Start-up проекти – інструмент реалізації інновацій. Економічні проблеми сталого розвитку*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті проф. Балацького О. Ф. (м. Суми, 24–26 квітня 2013 р.): у 4 т. / за заг. ред. О. В. Прокопенко. Суми: Сумський державний університет, 2013. Т. 1. С. 103–105; Денис Довгопольй. Вк. робота.

оскільки Закон «Про інноваційну діяльність» підводить під це поняття такі складові інноваційної інфраструктури як інноваційний центр, науковий парк, технопарк, технополіс, хоча цей перелік не може бути вичерпним. Проте, відносно інших умов, особливо тієї, що інноваційне підприємство повинно виробляти і реалізовувати інноваційні продукти і (або) продукцію чи послуги, обсяг яких у грошовому вимірі буде перевищувати 70 відсотків його загального обсягу продукції і (або) послуг, то для стартап компаній зазначена умова не повинна застосовуватися, оскільки це не дає останній права на отримання податкових, валютно-фінансових та інших передбачених законодавством пільг і переваг, які встановлені для інноваційного підприємства. Йдеться тільки про те, що стартап компанія – це інноваційна структура, яка може мати статус юридичної особи, тобто тієї правової форми, за допомогою якої організації, що переслідують різні цілі, створюються різними способами, мають різну організаційну структуру, різні джерела фінансування, отримують можливість стати учасниками цивільного обороту. Разом із тим стартап компанія може існувати і як колективне утворення без створення юридичної особи, шляхом об'єднання майна і діяльності стартаперів для досягнення ними спільної мети. Підставою для цього може слугувати договір про спільну діяльність (ст. 1130 ЦК). При цьому спільна діяльність може здійснюватися як на основі об'єднання вкладів (просто товариство), або без об'єднання вкладів. Таке добровільне об'єднання являє собою договір учасників, що взаємно зобов'язує їх до певних дій, тобто тягне за собою виникнення між ними зобов'язально-правових відносин. У цьому випадку суб'єктами інноваційної діяльності слід вважати розробників (засновників) стартап проекту.

Проте, незалежно від того, яка модель буде обрана засновниками, стартап компанія повинна пройти декілька стадій становлення: зародження інноваційної ідеї, яка затребувана споживачем; розробка стартап проекту як технології впровадження інноваційної ідеї. Саме в ньому повинна бути заявлена мета, визначена необхідна грошова сума, складена калькуляція всіх витрат, а також заохочень для тих інвесторів, які підтримають стартап проект. До речі, інформація про хід збору

коштів повинна бути публічною, тобто відкритою; створення прототипу робочої моделі стартапу; тестування її і доробка; запуск (впровадження) стартап проекту. Таким чином, в становленні стартап компанії простежуються складові інноваційного процесу. Вказані етапи мають однакове спрямування як в цілому, так і окремо по кожній складовій. Зокрема, кінцева стадія, на якій впроваджується стартап проект, об'єднується зі стадією розробки цього проекту, а саме коли здійснювався пошук фінансових ресурсів і планувалося їх використання.

По-друге, специфічність стартап компаній, як вже зазначалося, пов'язана з їх фінансуванням. В Україні основними джерелами фінансування інноваційної структури є: вклади учасників; бюджетне фінансування за умови виконання державного замовлення; кредити банків; інвестиції, в тому числі іноземні; прибуток від підприємницької діяльності інноваційної структури; випуск в обіг цінних паперів. Разом із тим, з різних причин не всі інноваційні ідеї (інноваційні технології) втілюються в життя, що пов'язано з помилками в обґрунтуванні, недостатньо чистими результатами експериментів, нестачі коштів для розвитку виробництва, старіння інновацій тощо. Це обумовлює підвищену ризиковість стартап проектів, що і вимагає, зазвичай, введення особливого порядку їх фінансування.

На сьогодні існують декілька моделей фінансування цих компаній, а саме венчурні фонди; бізнес-яголи; конкурси та гранти. Проте, засновники стартап компаній, можуть звернутися і до нової системи он-лайн кредитування, зокрема до систем краудфандінга або краудлендінга. Краудфандінг – (від поєднання англ. слів – crowd funding: crowd – «натовп», «народ» і funding – «фінансування») – колективне співробітництво людей (донорів, вкладників, пожертвувачів), які добровільно об'єднують свої гроші або інші ресурси разом, як правило через Інтернет, щоб підтримати зусилля, зокрема розробників стартап компаній. Інвестори зазвичай отримують різні бонуси, наприклад, відсоток від майбутнього прибутку в результаті реалізації стартап проекту¹.

¹ Что такое стартап: URL: <https://ktovdele.ru/chto-takoe-startap.html>.

Механізм краудлендінга (від поєднання англ. слів crowd lending: crowd – «натовп», «народ» і lending – «кредитування») схожий з механізмом краудфандінга і являє собою нову систему он-лайн кредитування, новий спосіб або отримати кредит, або підзаробити як інвестор-кредитор. Надаючи можливість приватним особам швидко і без зайвої тяганини вкладати вільні кошти в бізнес, краудлендінгові майданчики дозволяють акумулювати ресурси дрібних кредиторів, оскільки на кожному з них розміщується цілий ряд готових бізнес-проектів, включаючи і стартап проекти, і кожна людина, пройшовши реєстрацію, може інвестувати в будь-який з них¹. Таким чином, стартап компанія – специфічний учасник інноваційних відносин, що пов'язано, з особливостями її становлення і особливостями фінансування. Вона може функціонувати як юридична особа, а може існувати і як колективне утворення без створення юридичної особи. Завданням законодавця є врегулювання діяльності цих компаній, порядку їх створення і припинення, видів, організаційно-правових форм, особливостей фінансування.

Підсумовуючи, слід зазначити, що учасниками інноваційної діяльності можуть бути суб'єкти права, а такі універсальні правові форми як юридична особа, цивільно-правовий договір, представництво дозволяють їм брати участь в інноваційних відносинах. Організаційна форма інноваційної діяльності – це внутрішньо упорядковане об'єднання сил і засобів, за допомогою якого досягається мета інноваційного проекту. Особливість інноваційного процесу вимагає об'єднання зусиль та засобів багатьох учасників цивільного обороту, що й породжує можливість застосування різноманітних організаційних форм інноваційної діяльності. На рівні законодавства закріплено широкий підхід до запровадження тих організаційних форм, які спроможні забезпечити взаємодію різних суб'єктів інноваційної діяльності.

¹ Что такое краудлендинг: URL <http://forumbusiness.net/showthread.php?t=28360>.